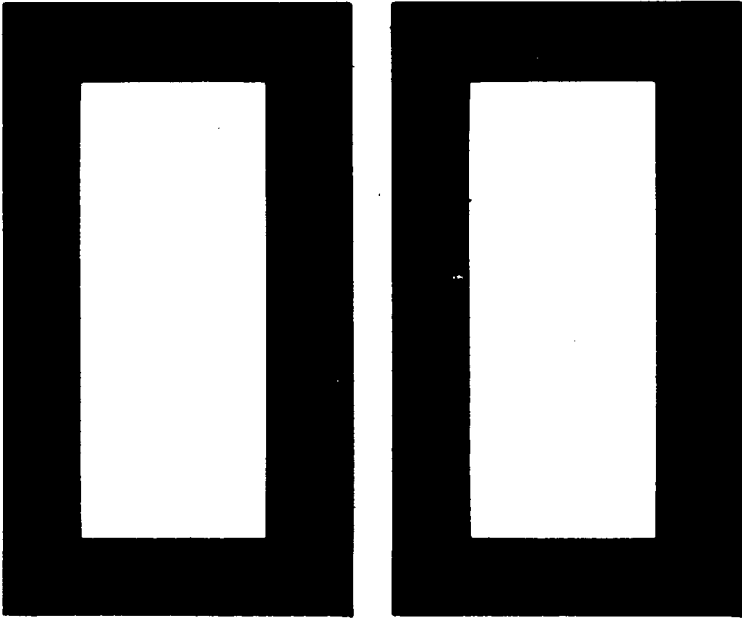

TWICKEL

BULLETIN

VERENIGING VRIENDEN VAN TWICKEL

TWICKELBULLETIN

uitgave van de Vereniging Vrienden van Twickel
dit blad verschijnt drie maal per jaar

redactieadres: Vijverlaan 33 Hengelo (O) en/of Steenbokstr. 48
kopij inleveren voor 20 december, maart, augustus

Vereniging Vrienden van Twickel
opgericht 1972

secretariaat: Vijverlaan 33 Hengelo (O), tel. 916536
contributie f 15,- per jaar
bank: Rabo-bank Delden rekeningnummer 31.33.09.973
giro : 2850534

JAARGANG 1983

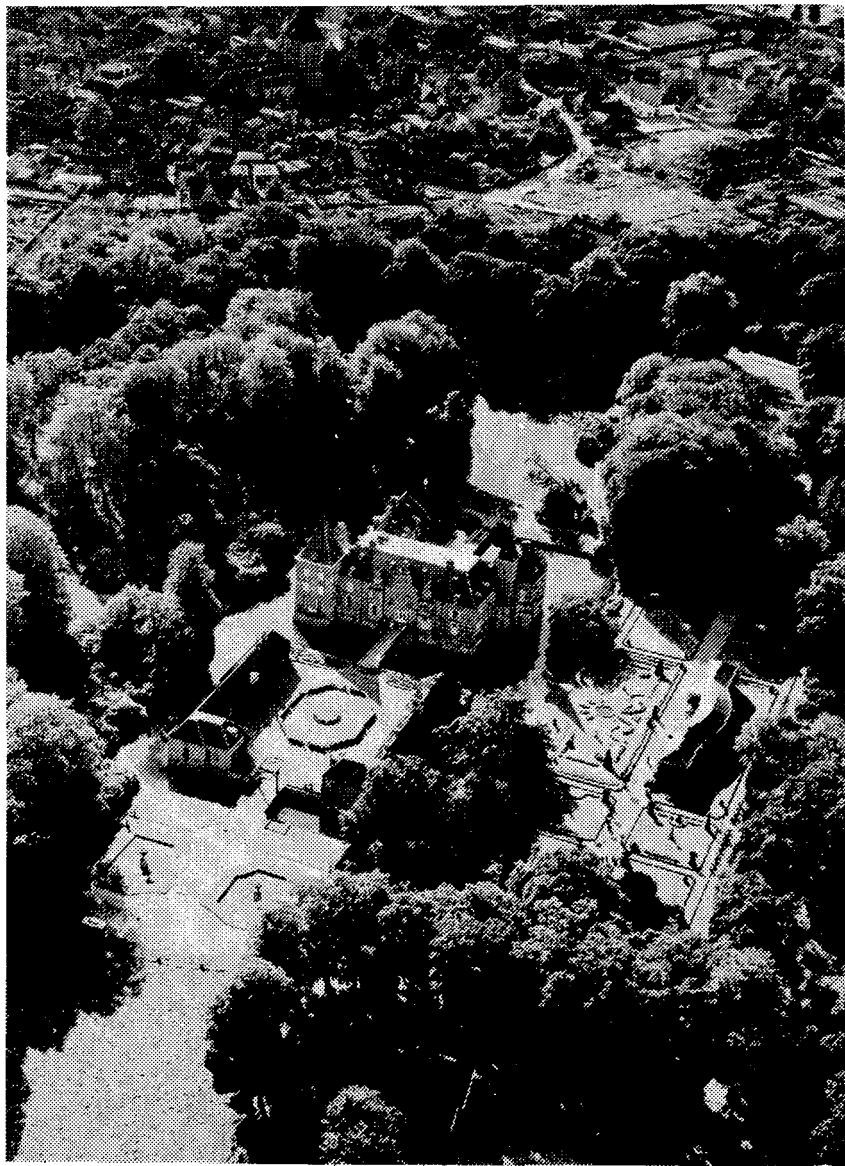
NUMMER 16

INHOUD:

Ten geleide door G.J.H. Seppenwoolde	pag. 1
Een studie in twee natte-heide terreinen door Harrie van de Werf en Wim Schippers	pag. 3
Twickel door een antropologische lens door Wim Boevink	pag. 11
Erfbeplanting door Ir. C. Brunt	pag. 14
Hoe staat het er met Twickel voor? door C. v.d. Struik	pag. 17
Er komt weer vaart in de Twickelervaart door Hetty Hemmelder	pag. 18
in memoriam Herman Ferdinand Anton Schweigman (1895-1983)	pag. 20
Zijn we echt redelijke wezens? door C. v.d. Struik	pag. 24

Ten geleide

door G.J.H. Seppenwoolde

Een schitterend overzicht van het 650-jarige Delden en kasteel Twickel

Beste Twickelvrienden,

Midden maart kwam op kasteel Twickel een gezelschap Duitse en Nederlandse deskundigen bijeen om van gedachten te wisselen over de enorme sterfte van de Duitse bossen, hetgeen wordt toegeschreven aan de verzuring van de regen als gevolg van luchtverontreiniging (Volkskrant van 19 maart 1983).

Op grote schaal worden in West- en Oost Europese industriegebieden zwaveldioxide, zware metalen, fluor, aluminium etc. het milieu ingeslingerd. In de bodem kan amoniak, vooral afkomstig van varkensmesterijen, het verzuringsproces versnellen.

Biologen voorspellen, dat grote Duitse bosgebieden in het jaar 2000 in steppen zullen veranderen.

Wacht Nederland, wacht Twickel het zelfde lot?

Als u onderstaande leest, dan zult u met mij constateren hoe "kleinschalig" we als Vrienden van Twickel bezig zijn; zaken die in het niet vallen bij de schrikbeelden, die deskundigen schetsen.

Hoe kunnen (moeten) milieu-organisaties inspelen op nieuwe omstandigheden?

Voorlichting, onderzoek, publiciteit?

Hebt u suggesties? Graag!

Desalniettemin vertel ik u in het kort iets over zaken, waarmee het bestuur zich bezig hield.

1. Een goed bericht!

De heer drs. O. de Bruijn, werkzaam bij de Stichting Twickel, is benoemd bij Natuurmonumenten. We zijn erg verheugd, dat dit betekent dat hij zijn belangrijk onderzoekswerk op Twickel kan voortzetten. Onze felicitaties gaan in de eerste plaats naar de heer De Bruijn, maar ook naar allen die Twickel een goed hart toedragen.

2. In de buurtschap Woolde vond een puinstorting plaats op een weiland door Twickel in erfpacht uitgegeven ($\pm$ 1200 m² en een diepte van 2 m)

De bedoeling van de pachter was het terrein te draineren.

We zijn van mening, dat dergelijke clandestiene stortingen, noch door de Stichting Twickel, noch door de gemeente (Hengelo) getolereerd mogen worden. De Vereniging Vrienden van Twickel stuurde protestbrieven naar de Stichting Twickel, de gemeenteraad van Hengelo en een afschrift naar Gedeputeerde Staten van Overijssel. B. en W. van Hengelo deelde mede geen mogelijkheden te zien doelmatige maatregelen te nemen. Van de Stichting Twickel ontvingen we nog geen antwoord.

Gelukkig berichtte het college van G.S., dat het gemeentebestuur van Hengelo dringend verzocht wordt alsnog maatregelen te nemen, omdat de stortingen in strijd zijn met het geldende bestemmingsplan buitengebied.

Als het gemeentebestuur niet op het dringende verzoek in gaat, overwegen we een hogere instantie een uitspraak te vragen.

3. Ten zuidwesten van de Haaksbergerstraat richting Beckum is een oude vuilstort gelegen. Het Waterschap heeft in de nabijheid hiervan een leiding aangelegd. De eigenaar van de oude vuilstort, nu als weiland in gebruik, heeft een waterloop gegraven aansluitende op de leiding.

De Vrienden van Twickel hebben het Waterschap Regge en Dinkel verzocht watermonsters te nemen om te onderzoeken of het water giftige stoffen bevat; het water uit de leiding kan nl. een vrij groot gebied van Twickel bereiken.

De Stichting Twickel heeft dit verzoek ondersteund.

4. Enkele Twickelvrienden hebben geconstateerd, dat op enkele plaatsen in Twickel boomgroepen worden gekapt, die grotendeels niet voorkomen op kapplannen, die door het Stichtingsbestuur zijn goedgekeurd.

Wij hebben per brief onze verontrusting uitgesproken over deze gang van zaken en hebben de Stichting Twickel de volgende voorstellen gedaan:

- a. Een zorgvuldige evaluatie van de vorige twee kapplannen.
- b. Het vellen van houtopstanden achterwege te laten tot er een algemeen beheersplan voor het landgoed is opgezet, mede op basis van natuurwetenschappelijk onderzoek dat momenteel gaande is, waarbij het natuur- en landschapsbehoud ten volle tot zijn recht zal komen.

G.J.H. Seppenwoolde,
voorzitter

Een studie in twee natte-heideterreinen

In het kader van de studie aan de Landbouwhogeschool te Wageningen is door ondergetekenden met veel genoegen een onderzoek verricht op het landgoed Twickel. Het thema was: de invloed van beekpeilveranderingen op de soortensamenstelling en ontwikkeling van natte-heidervegetaties. Aanleiding tot het onderzoek was de vraag naar een inventarisatie van de waterhuishouding op het landgoed met de uiteindelijke bedoeling effecten van wijzigingen in de waterhuishouding op de talrijke vochtminnende levensgemeenschappen, die het landgoed herbergt, te kunnen kwantificeren.

De grootte (circa 400 ha) en de heterogeniteit van het landgoed dwongen gezien de beschikbare tijd tot een beperking van het onderzoeksgebied. Na vooronderzoek en overleg werd gekozen voor een ge-

Heidevelden (droog)

richte studie in twee natte-heideterreinen, te weten de Deldenerzijde (zo. van Delden) en de Bentelerzijde (w. van Beckum).

De Bentelerzijde bevindt zich in de directe omgeving van de sterk gereguleerde Hagmolenbeek (ca. 1935 en 1974 onder handen genomen).

De waterhuishouding van de Deldenerzijde is minder direct door menselijk ingrijpen beïnvloed en dit terrein fungeert in zekere zin als referentie.

Onderzocht zijn de veranderingen in de tijd van of in:

- grondwaterstanden en grondwaterstandsverloop
- vochtvoorziening van de planten
- mineralenhuishouding van bodem en grondwater

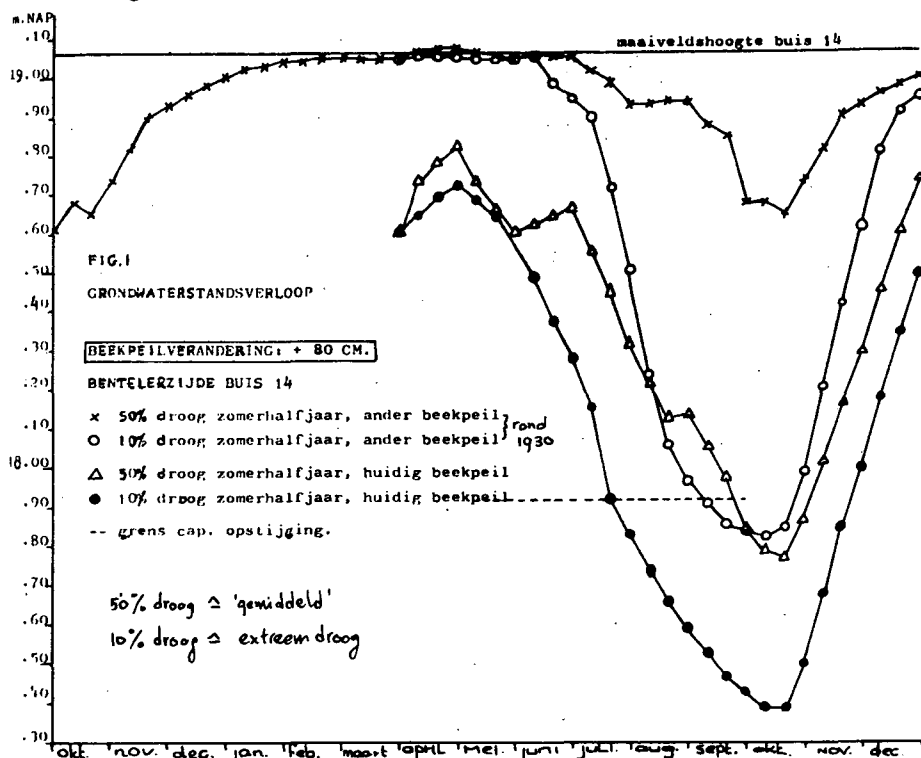
De genoemde elementen worden geacht de specifieke levensomstandigheden van een natte-heidevegetatie te beïnvloeden.

Uit een regionale peilbuizenanalyse van de grondwaterstanden blijkt dat met name de natte winters een verlaging van de grondwaterstand ten opzichte van 1950 te zien geven (meer dan 40 cm, kortom de waterbeheersingswerken uitgevoerd na die tijd hebben het gewenste effect gehad).

Met behulp van twee hydrologische modellen kon het grondwaterstandsverloop in de beide onderzoeksterreinen worden nagebootst. IJking vond plaats door meting van de grondwaterstanden gedurende de periode november 1981 - augustus 1982. De volgende stap was de

simulatie (nabootsing) van een aantal hydrologische situaties, zowel uit het verleden (o.a. de Bentelerzijde rond 1930: zie figuur 1) als in de toekomst (Deldenerzijde, bij een peilverlaging van resp. 10 en 50 cm). Inzicht in de mineralenhuishouding van bodem en grondwater is verkregen door analyse van bodem- en watermonsters.

Ten aanzien van hydrologie, bodem en vegetatie kon nu het volgende beeld geconstrueerd worden:

- **Bentelerzijde:** Bij vergelijking van de vroegere (ca. 1930) en huidige situatie komen een aantal zaken duidelijk naar voren. De verlaging van het beekpeil ten opzichte van het peil vóór 1935 (zo'n 80 cm) heeft een forse verlaging van de grondwaterstand in het heideterrein tot gevolg gehad, met name in voorjaar en zomer (Figuur 1).

Het grondwaterpeil zakt nu in een gemiddeld voorjaar vrijwel op alle plaatsen tot onder maaiveld. In het verleden was dit zelfs op de hogere terreindelen niet het geval. Gedurende een gemiddelde zomer daalt het grondwaterpeil nu tot meer dan een meter onder de oppervlakte. Met name in de hogere terreingedeelten is het aantal dagen met meer dan 90% kans op verdampingsreductie (lees verdroging) sterk toegenomen (van 12 dagen vroeger tot 70 dagen van het groeiseizoen in een droge zomer nu).

Het aantal dagen dat de vol-capillaire zône (= waterverzadigde zône) niet meer tot aan de wortelzône reikt, is toegenomen van 0 tot meer dan 80 dagen. Dit heeft vrijwel zeker direct geleid tot sterke afname en het verdwijnen van een groot aantal typische natte-heide planten welke gebonden zijn aan de invloedssfeer van het grondwater (zie de Tabel). Toename van de fluctuatie van de grondwaterstanden heeft voor een

TABEL : PLANTEN VAN DE NATTE HEIDE-VEGETATIE		V N Z				
Erica tetralix	-gewone dopheide	h	8	2	1	(f)
Molinia caerulea	-pijpestro	4	7	2	x	(f)
Myrica gale	-gagel	h	9	2	3	F
Scirpus caespitosus	-veenbies	4	9	1	1	F
Eriophorum angustifolium	-veenpluis	4	9	2	4	F
× Rhynchospora alba	-witte snavelbies	4	9	2	2	F
× Rhynchospora fusca	-bruine snavelbies	4	9	2	1	F
× Drosera rotundifolia	-ronde zonnedauw	4	9	1	1	F
× Drosera intermedia	-kleine zonnedauw	4	9	2	2	F
× Gentiana pneumonanthe	-klokjesgentiaan	4	7	2	x	F
Andromeda polifolia	-lavendelheide	h				F
Salix repens	-kruiwilg	h	x	x	x	F
Juncus squarrosus	-trekrus	4	8	1	1	F

- Levensvorm h = struik/heester(houtig)
4 = overblijvendeplant

- Ellenberggetallen :

V : vochtgetal; aanwijzing voor lage(1) tot hoge(9) bodemvochtigheid.

N : stikstofgetal; aanwijzing voor laag(1) tot hoog(9) stikstofgehalte van de standplaats.

Z : zuurgraadgetal; aanwijzing voor sterk zure(1) tot basenrijke omstandigheden.

- Londo :

W : soorten, die in Nederland voor een goede ontwikkeling en voltooiing van hun levenscyclus (oa. kieming) vereisen dat het (grond)water gedurende een deel van het jaar min of meer permanent boven het maaiveld staat (in een normaal hydrologisch jaar).

F : soorten, die in Nederland uitsluitend groeien binnen de invloedssfeer van het freatische oppervlak, dat zich in de regel onder het maaiveld bevindt. (obligate freatofyten)

f : soorten, die in Nederland hoofdzakelijk of vrijwel uitsluitend groeien binnen de invloedssfeer van het freatische oppervlak, dat zich in de regel onder het maaiveld bevindt. De soorten van deze categorie, als ook die van de volgende (f), zijn niet-obligate freatofyten.

(f): soorten, die in het grootste deel van hun verspreidingsgebied in Nederland binnen de invloedssfeer van het freatische oppervlak groeien. Het grondwater staat in de regel onder maaiveld.

Een onderstreping van de codes duidt erop dat de betreffende soorten kenmerkend zijn voor een, wat voedselrijkdom betreft, minder dynamisch milieu ('gevoelige'soorten')

versnelde mineralisatie van stikstof in de bodem gezorgd (verrijking). Bovendien zijn de planten nu, voor het zo lang mogelijk handhaven van de verdamping, gedurende een deel van de zomer aangewezen op grondwater dat van grotere diepte komt dan voorheen. Dit water is door de langere verblijftijd in de bodem rijker aan mineralen, hetgeen zich uit in hoge calciumconcentraties.

De toenemende vergrassing in de vorm van *Molinia caerulea* (pijpestro) kan onder meer 'verklaard' worden uit een tweetal eigenschappen van dit gras. Door sterke worteluitbreiding na verlaging van de grondwaterstand en een positieve reactie op een verhoogd mineralenaanbod is de concurrentiepositie van *Molinia* verstevigd.

- **Deldenerzijde:** Analyse van de resultaten voor dit terrein (zuidelijk gedeelte) geven een ander beeld te zien. Hoewel de 'beek' (leiding 12-2-1-3) niet gereguleerd is, heeft daling van de grondwaterstand plaatsgevonden.

Gedurende de zomer zakt het grondwaterpeil nu weg tot ca. 0.75 m beneden maaiveld onder de hogere terreindelen. Verdamping van vocht via een 200 m brede strook bos, gelegen tussen de heide en de beek, is hiervoor grotendeels verantwoordelijk. Deze strook, die rond 1930 nog afwezig was, neemt als het ware de functie van ontwateringsbasis over van de beek, die in het begin van de zomer droogvalt.

De plantensoorten die afhankelijk zijn van een direct contact met de vol-capillaire zone (= waterverzadigde laag van 40 tot 50 cm vlak boven het zgn. vrije grondwater) nemen in aantal af of verdwijnen zelfs, zoals *Gentiana pneumonanthe* (klokjesgentiaan) en *Drosera* spp. (zonnedauw).

Toch voltrekken de veranderingen in het vegetatiebeeld zich nog in een langzaam tempo. Kleinere soorten als *Rhynchospora alba* (witte snavelbies), *R. fusca* (bruine snavelbies) en *Eriophorum angustifolium* (veenpluis) weten zich in de Deldenerzijde nog te handhaven.

De bodemtemperatuur en het zuurstofgehalte in de bovengrond zijn echter in het voorjaar zodanig geworden dat een geschikt kiemingsmilieu voor *Pinus sylvestris* (grove den) en *Betula pubescens* (zachte berk) is ontstaan. Lokale kwelstromen binnen het terrein, die bijdragen aan de diversiteit van de plantengroei, blijven in vergelijking met de situatie aan de Bentelerzijde lang gehandhaafd als gevolg van relatief nog hoge voorjaarsgrondwaterstanden (gemiddeld 30 cm beneden maaiveld op de hogere terreindelen). Gedurende de zomer krijgt een neergaande waterbeweging in de vorm van wegzijging naar de ontwateringsbasis de overhand. Niet alleen in extreem droge jaren, maar tevens in normale jaren is dan ook in de huidige situatie capillaire nalevering van vocht vanuit het grondwater nodig, ook in de lagere delen van het terrein.

Een soort als *Myrica gale* (gagel) komt met name voor in de zone waar tot in de zomer nog sprake is van continue horizontale (kwel) stroming.

In het algemeen doet een daling van de gemiddelde grondwaterstand de beschikbaarheid van mineralen toenemen (luchttoetreding, versnelde afbraak van organische stof). Typische natte-heide-planten ruimen daarbij het vel voor snellere groeiers met een hogere produktie (denk aan pijpestro). In vergelijking met de Bentelerzijde blijkt dit proces zich in de Deldenerzijde langzamer te voltrekken.

Ontwikkeling en beheer

Het landgoed Twickel herbergt, naast de twee in dit onderzoek behandeld, nog een relatief groot aantal vochtige tot natte-heideterreinen (meer in het algemeen: vochtminnende levensgemeenschappen). Het huidige vegetatiebeeld in deze terreinen is voornamelijk resultante van wijzigingen in het uitwendige beheer (met name ingrepen in de waterhuishouding) maar tevens van veranderingen in het inwendige beheer (ingrepen binnen de terreinen). Aan het begin van deze eeuw is een bepaald inwendig beheer, dat instandhouding van de specifieke vegetatie waarborgde, weggevallen.

Een direct gevolg daarvan was een toename van struik- en boomopslag in de terreinen. Zelfs bij een ongewijzigde hydrologische situatie buiten de terreinen leidde een en ander tot enige verdroging en bosvorming binnen de terreinen. Rigoreuze ingrepen in de waterhuishouding hebben dit proces versterkt en versneld in de afgelopen 50 jaar, zoals blijkt uit het onderzoek.

Alle terreinen bevinden zich in een bepaalde fase van deze ontwikkeling van karakteristieke vegetatie tot bos.

Van de twee onderzochte terreinen bleek de Bentelerzijde reeds in een vergevorderd stadium. Vrijwel alle typische natte-heide-planten zijn uit de vegetatie verdwenen en het gras *Molinia caerulea* (pijpestro) breidt zich snel uit.

Aan de Deldenerzijde hebben een aantal specifieke soorten zich weten te handhaven, maar de opslag van bomen (verdroging) gaat ook daar onmiskenbaar door.

In het Flierveld, even ten westen van de Deldenerzijde gelegen, heeft de heidevegetatie al geheel plaats gemaakt voor bos.

Ondanks incidentele schoningswerkzaamheden lijkt voor Benteler- en Deldenerzijde een gelijk lot beschoren.

Voortzetting van het huidige, passieve beheer zal op den duur leiden tot dichtgroeien van de terreinen met o.a. *Pinus* (grove den) en *Betula* (berk), wellicht ook *Quercus* (eik).

De diversiteit van het landgoed zal door dergelijke 'ongestoorde' ontwikkelingen sterk afnemen. Het is de vraag in hoeverre dit in de lijn der bedoelingen van bestuurders en beheerders ligt.

Door een doelgericht inwendig beheer, met inachtneming van een aantal hydrologische voorwaarden, zal voorkomen kunnen worden dat

in alle terreinen tenslotte eenvormig bos ontstaat.

De keuze van de te nemen beheersmaatregelen is in de eerste plaats afhankelijk van de beheersvisie van het landgoedbestuur. Hierbij zullen onder meer criteria als diversiteit, zeldzaamheid en onvervangbaarheid van de aanwezige levensgemeenschappen (landelijk/regionaal gezien) een rol spelen. Verder dienen de kosten en mogelijkheden voor subsidiëring bekend te zijn.

Op grond van de onlangs verschenen natuurwetenschappelijke inventarisatie van het landgoed (De Bruljn kan per terrein het gewenste beheer vastgesteld worden).

Voor wat betreft de natte-heide-terreinen worden de volgende mogelijkheden genoemd:

- Behoud en herstel van de typische natte-heide vegetatie

Inwendig beheer: plaggen, branden en/of maaien

Hydrologische randvoorwaarde: een (voorjaars)grondwaterstand die niet verder dan ca. 50 cm beneden de oppervlakte zakt. De vegetatie blijft dan binnen de invloedssfeer van ionenarm, sterk op neerslagwater gelijkend grondwater. Bovendien blijven lokale kwelstromen gehandhaafd, hetgeen de gradiëntenrijkdom ten goede komt.

- Ontwikkeling in de richting van een heischraal grasland

Inwendig beheer: maaien en/of extensieve begrazing

Hydrologische randvoorwaarde: liefst als onder 1, in ieder geval dient het grondwater in de zomer niet dieper weg te zakken dan ca. 1.20 m onder de hogere terreindelen. Dit in verband met verdampingsreductie, verdroging en verrijking.

- Voor zover afwezig, kan de hydrologische randvoorwaarde deels gerealiseerd worden door het plaatselijke stuwen van water in de winter en het vroege voorjaar. Op die manier vindt voorraadvorming van ionenarm water in de natuurterreinen plaats. Het zou de moeite waard zijn om voor een enkel terrein te volstaan met stuwen en eventueel schonen van bosopslag (achterwege laten van overig inwendig beheer). Deze vorm van verdrassing leidt waarschijnlijk tot een boeiende vegetatieontwikkeling.

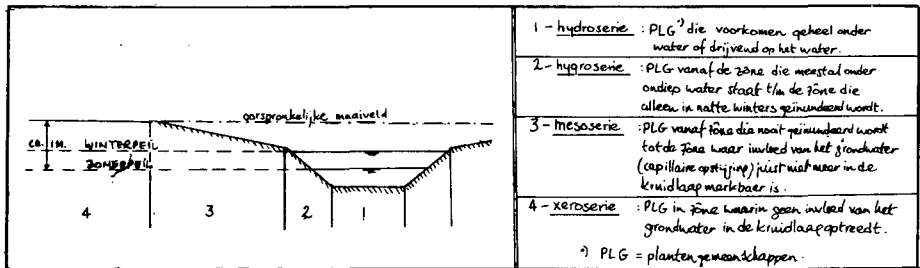
- Ook zonder extra stuwmaatregelen, dus uitgaande van de huidige situatie, zal het de moeite waard zijn om (smalle) bosstroken in de terreinen te verwijderen en zodoende het grondwater hoog te houden (afname van de verdamping). Met name in de Deldenerzijde biedt deze maatregel perspectieven. Het belang van de jacht dient natuurlijk meegewogen te worden bij de keuzes.

- Tot slot noemen we nog graag een maatregel die wellicht wat meer 'durf' vraagt, maar plaatselijk ons inziens met succes toegepast kan worden.

We doelen hierbij op ontgravingen op bescheiden schaal met als doel het maaiveld dichter naar het grondwater te brengen. Aldus zal een

milieu ontstaan waar tal van planten een geschikte plaats kunnen vinden. Soorten die door verdroging en verrijking in aantal afgenomen of zelfs verdwenen zijn, wordt opnieuw de mogelijkheid gegeven zich spontaan te vestigen.

Onderstaande tekening geeft globaal de bedoeling weer:

Juist een geleidelijke overgang van 'nat' (open water) naar 'droog' biedt aan veel plantensoorten in potentie geschikte levensomstandigheden. Deze rangschikking van grond en water brengt aldus een ruimtelijke rangschikking van de vegetatie met zich mee.

Lijkt u dit idee wat al te rigoreus? Bedenk dan dat in het verleden door zand- en vooral leemwinning op kleine schaal een onbedoelde, maar nu hoog gewaardeerde bijdrage werd geleverd aan de diversiteit van o.a. natte-heidemilieus, waardoor meer planten en ook dieren hun plaats konden vinden.

Is het dan niet een uitdaging om nu middels het voorgestelde idee te trachten plaatselijk terug te winnen wat aan diversiteit verloren is gegaan?

Zijn er geen vrijwilligers te vinden onder de Vrienden van Twickel die voor dit doel de spa ter hand willen nemen?

Graag willen we ook vanaf deze plaats een ieder die ons tijdens het onderzoek op de een of andere manier behulpzaam is geweest hartelijk danken.

We hopen met name het bestuur van het landgoed van dienst geweest te zijn en wensen hen wijsheid en sterkte toe bij de te nemen beslissingen ten aanzien van een verantwoord beheer van het nu, ook door ons, geliefde landgoed!

- contactadres: Mennonietenweg 45
6702 AC Wageningen
tel. 08370-21877.

Harrie van de Werf
Wim Schippers.

Twickel door een antropologische lens

In de zomer van 1982 waren een viertal studenten van de Universiteit van Amsterdam bezig met het maken van video-opnamen op het landgoed Twickel. Daarbij werden niet alleen fraaie bosgezichten en weidelandschappen gefilmd maar ook werden gesprekken opgenomen met pachters, de rentmeester, en de voorzitter van de Vrienden van Twickel, de heer Seppenwoolde. De redactie van het Twickel-bulletin vroeg naar het hoe en waarom. Als één van de betrokken studenten zal ik trachten daarop een antwoord te geven.

Een kleine introductie lijkt me hier op zijn plaats. Wij studeren sinds enige jaren aan het antropologisch instituut in Amsterdam. Daarnaast houden we ons bezig met de mogelijkheden die video-techniek en fotografie bieden binnen het antropologisch onderzoek. Nu is antropologie al lang niet meer de wetenschap die uitsluitend studie verricht naar verre, exotische volkeren die regendansen uitvoeren in donkere oerwouden of iglo's bouwen op de poolkap. Ook sociale verschijnselen binnen onze eigen grenzen hebben al jaren de aandacht van antropologen getrokken.

De belangstelling ging dan vooral uit naar kleinschalige samenlevingsverbanden met hun eigen geschreven en ongeschreven leefregels: *etnische minderheden, politiecorpsen, hengelsportverenigingen, buurthuizen, dorpen op het platteland, religieuze sektes, nieuwbouwwijken* etc.

Sinds kort horen daar ook landgoederen bij. Onlangs deed de antropologe Kitty Verrips een onderzoek naar de verhouding tussen pachters en grootgrondbezitters op een Sallands landgoed. Dat onderzoek werd met een prijs bekroond en verscheen in boekvorm, onder de titel "Over Heren en Boeren" (uitgegeven door Martinus Nijhoff). Dit boek vormde voor ons de aanleiding een soortgelijk onderzoekje te doen op een ander Nederlands landgoed; daarbij wilden we gebruik maken van beeldmateriaal. Ik zelf ben in Twente geboren en heb er met tussenpozen zo'n vijftien jaar gewoond.

De keuze van het landgoed was daarmee snel gemaakt: het zou Twickel moeten worden.

Ik schreef nu wel dat ik vijftien jaar in Twente heb gewoond, maar van Twickel wist ik niet meer dan dat er een kasteel stond waar je niet in mocht en dat de boerderijen er zwart-witte luiken hadden.

Dat was mijn enige herinnering aan de fietstochten die ik er met mijn ouders heb gemaakt en waarvan me verder alleen is bijgebleven dat ze 'verplicht' waren en dus uitermate vervelend. Het fietszadel deed altijd pijn, het tempo lag steevast te laag en je wist nooit waar je naar toe

ging; d'r kwam geen eind aan. Het trof me na een aantal jaren Amsterdam, hoe mooi Twickel eigenlijk is.

We reden wat rond door de bossen, langs de boerderijen, het kasteel, de statige rentmeesterij, op zoek naar mensen die ons wat meer over het landgoed zouden kunnen vertellen. In die eerste weken hebben we met zeer veel mensen gesproken en uiteindelijk hebben we daaruit, met het oog op onze film, een selectie gemaakt. Nu was ik erop voorbereid dat Twentenaren zulke stugge kat-uit-de-boom-kijkers zouden zijn; ik kan nu zeggen dat de antropologie alweer een vooroordeel uit de weg geruimd heeft. We zijn zelden zó gastvrij ontvangen en bereidwillig geholpen als juist hier in Twente. Niettemin bespeurden we tijdens onze gesprekken een zekere mate van voorzichtigheid bij onze informanten.

Al snel werd ons duidelijk dat niet iedereen op een landgoed als dat van Twickel dezelfde belangen heeft. We konden natuurlijk belangen- tegenstellingen verwachten tussen de eigenaren van Twickel, de Stichting, zoals vertegenwoordigd in de persoon van rentmeester Brunt, en de pachters; in vroeger tijden waren de boeren van Twickel volledig afhankelijk van de grootgrondbezitter en hadden nauwelijks rechten. Onder invloed van een groeiende overheidsbemoeyenis werd de rechtspositie van de pachters sterker en kalfde de macht van de grootgrondbezitter af.

Veel Nederlandse landgoederen namen de gedaante van een zakelijke onderneming aan (veelal in BV-vorm) en huurden een rentmeester van de Heidemaatschappij om alle contracten en transacties te regelen. Zo'n rentmeester kwam dan eens per week op het landgoed voor wat besprekingen en vertrok dan weer naar een ander landgoed om hetzelfde te doen.

De rentmeesterij

Op Twickel lag dit anders. Rentmeester Brunt is één van de laatste rentmeesters die nog full-time in dienst is van een landgoed (en dus niet van de Heidemij). Twickel kan zich zo'n rentmeester permitteren dankzij zijn grootte en dankzij zijn vermogen. Die grootte en dat vermogen stellen de Stichting Twickel ook in staat zich betrekkelijk onafhankelijk te houden van de overheid. Veel andere landgoederen zijn voor hun voortbestaan aangewezen op overheidssubsidies, maar moeten daarmee ook inspraak in het beheer toestaan. Het landgoed Twickel is niet verzakelijkt tot een BV, maar is door de laatste barones ondergebracht in een stichting. Een stichting kent geen winstoogmerk, maar dient een algemeen nut. Over het eerste valt weinig te zeggen aangezien de boeken niet openbaar zijn; over het tweede wordt nog al eens gediscussieerd.

Het behoud van natuurschoon is één van de doelstellingen van de Stichting. Niet iedereen (en zeker niet binnen de Vrienden van Twickel) vindt dat die doelstelling op een juiste wijze wordt nagestreefd. Rentmeester Brunt kan rekenen op een kritische controle van zijn beleid van de kant van deze milieuvereniging. Mede onder invloed van de druk die de Vrienden van Twickel uitoefenen, liet de rentmeester enige tijd geleden de pachtcontracten drastisch wijzigen. De pachtboeren van Twickel werden geconfronteerd met een aantal verordeningen die betrekking hadden op o.a. houtwallen en sloten. Ze protesteerden tegen de extra-werkzaamheden die ze kregen voorgeschoteld, maar hun protest vond geen gehoor bij de rentmeester. Wel werd naar aanleiding van deze gebeurtenissen een commissie van pachters benoemd. Deze commissie mag in de toekomst proberen de belangen van de pachters bij het stichtingsbestuur te behartigen, zij het zonder beslissingsbevoegdheid. Over de Vrienden van Twickel en hun zorg voor het milieubeheer op het landgoed waren de meningen van de pachters en de rentmeester verdeeld. De pachters voelden zich in hun bestaan aangetast door wat sommigen 'het hobbyïsme van de stadsbewoners' noemen, terwijl de rentmeester hun verlangens te uiteen lopend vindt om ze allemaal in zijn beleid te kunnen integreren.

In al die weken dat we op Twickel filmden en met mensen spraken is ons duidelijk geworden dat het landgoed een uniek karakter draagt. We vonden het opvallend in welke mate de Stichting Twickel haar onafhankelijkheid heeft weten te bewaren en hoe belangrijk de persoonlijke invloed van rentmeester Brunt is. De pachters van Twickel trachten nu via hun pachterscommissie inspraak te winnen in het beleid van de Stichting. De Vrienden van Twickel trachten dat via overleg en toezicht op naleving van de doelstellingen ook te doen. Landgoederen met een dergelijke autonomie zijn zeldzaam geworden in Nederland.

Wat de film betreft, we leggen de laatste hand aan de montage ervan; uit ruim zes uur beeldmateriaal is een programma van drie kwartier gedestilleerd. We streven ernaar de film ook in Twente te vertonen voor al diegenen die er belangstelling voor hebben. Als u maar geen natuurfilm verwacht. Het is een film over mensen die op een landgoed wonen en werken en over de speciale problematiek die op een landgoed speelt. Maar dát had u waarschijnlijk uit bovenstaand verhaal al begrepen. (Deze film is inmiddels in "het Hoogspeel" vertoond, er was een zeer grote belangstelling!)

Wim Boevink

Erfbeplanting

Het erf is het visitekaartje van de boer

Het erf is het visitekaartje van de boer! Mijn werk brengt nogal eens mede, dat ik mij een totaal onbekende boer moet opzoeken. Het erf oprijdende krijgt men dan een eerste indruk, niet alleen van het erf, maar tegelijkertijd ook van de overigens nog onbekende boer en zijn bedrijfsvoering. De ervaring leert dat deze indruk zelden mis is. Drs. De Bruijn schenkt in zijn interim-rapport 1982 van de Natuurwetenschappelijke Inventarisatie van het landgoed Twickel veel aandacht aan

de erfbeplanting en constateert met enige zorg dat de belangstelling voor dit belangwekkende landschapselement danig is geslonken, ook in Twickel.

De oorspronkelijke meervoudige functie van de erfbeplanting: erfmarkering en weergave van de welstand, beschutting tegen harde wind en felle zon, opbrengst van (timmer)hout en vruchten en de levering van gerief- en brandhout, heeft onmiskenbaar ingeboet aan betekenis.

Integendeel, de wijzigingen in de moderne bedrijfsvoering en de uitbouw daarvan ondervinden de traditionele erfbeplanting veelal als een hinderlijke sta in de weg.

Dat is jammer, want de erfbeplanting is meer dan een landschapselement. De Bruijn ziet de oude Saksische boerderijen met hun erven, vanouds in het hout gelegen, als levensgemeenschappen. Levensgemeenschappen, niet alleen voor de boer en zijn gezinsleden, vaak van geslacht op geslacht, maar ook voor vele "vogels van diverse pluimage". Naast een rijke vogelbevolking met als kenmerkende soorten in de eerste plaats de boerenzwaluw, de huiszwaluw en de vleermuis, was er in de oude tijd met graanverbouw op het erf nog plaats voor de bunzing, de kerkuil en mogelijk de steemarter.

De in 1981 op Twickel doorgevoerde herziening van de pachtvoorwaarden vraagt onder andere meer aandacht voor het goed verzorgde erf. Bij deze aandacht kunnen we niet voorbijgaan aan de noodzaak aan te passen aan de eisen die worden gesteld door een sterk gewijzigde en zich nog steeds wijzigende bedrijfsvoering in de landbouw. Aanpassen is hierbij iets anders dan het blindelings volgen van het wensenpakket. De op het landgoed ingestelde pachterscommissie merkt hierover op: Wat de erfbeplantingen betreft, erkennen wij de veelzijdige functie van dit belangrijke landschapselement. Naar ons oordeel vraagt de moderne landbouw met voortdurend veranderde eisen aan toerusting een zekere mate van flexibiliteit. Voor de ruwvoederverzorging werd in het verleden nog gehooïd. In vergelijking met het westen van het land met veel wind en weinig of geen schaduwwerking door opgaand hout, was dit een moeizaam proces met veel risico's en kwaliteitsverlies. Het tegenwoordige grasgewas is mede door de zwaardere bemesting en verbeterde samenstelling niet meer om te zetten in hooi.

De kuilvoeropslag gaat thans meer en meer in de richting van de vaste kuilplaats, al dan niet in combinatie met zelfvoeding vanuit de ligboxenstal.

De vaste kuilplaats achten wij met het oog op landschap en milieu een belangrijke verbetering, maar hiertoe moet wel de nodige ruimte aanwezig zijn.

De torensilo behoeft op Twickel nauwelijks discussie, omdat de bedrijfsomvang van vrijwel alle bedrijven te klein is om aan deze kostbare

investering toe te komen.

Wel vraagt de opslag van krachtvoeder en kunstmest de aandacht. Het leveren in zakken door de handel is verleden tijd. De levering in bulk vraagt om opslag in silo's en bunkers. Waar mogelijk zijn om landenschappelijke redenen deze silo's en bunkers ondergebracht in de bedrijfsgebouwen. Niet elk type bedrijfsgebouw leent zich hiervoor. Bovendien zijn de resultaten van krachtvoeropslag binnenshuis nogal teleurstellend door aantrekking van staldamp, met als gevolg broei en schimmel. Daarnaast geeft de bewaring binnenshuis meer overlast door ratten en muizen.

Naast de erfverharding beklemtonen wij de noodzaak van een goede ontsluiting van het erf en de landerijen.

Bij dit wenspakket achten wij het een goede zaak dat de erfbeplanting de nodige aandacht krijgt, maar dan niet in te conserverende vorm.

Bij de oude erfbeplantingen met zwaar opstaand hout is in het verleden wel te statisch gedacht, waardoor men thans in de problemen komt. Niet onvermeld mag blijven dat vele oude bomen op de erven van de Twickeler boerderijen een permanent gevaar opleveren voor de opstallen en de bewoners.

De visie natuurbehoud, als vertolkt door De Bruijn en de begeleidingscommissie, acht een zekere mate van flexibiliteit voor de erfbeplanting onontkoombaar, maar dan wel op basis van een goed inrichtingsplan met oog voor de praktische werkomgeving en voor de cultuurhistorische waarden. Bij dit inrichtingsplan dient geen flexibiliteit te bestaan ten aanzien van het karakteristieke soortenspectrum.

In het weloverwogen inrichtingsplan met respect voor de aanwezig cultuurhistorische waarden zullen landbouw en natuurbehoud elkaar moeten vinden.

Een dergelijk inrichtingsplan houdt meer in dan het wegstoppen van gebouwen en bouwsels achter een beplanting die ter plaatse niet thuis hoort.

Staatsbosbeheer komt hierbij krachtig te hulp. Een goed ingericht plan voor erfbeplanting wordt zodanig gesubsidieerd dat in de praktijk het de boer geen geld hoeft te kosten, mits hij het plantenmateriaal zelf inplant.

Voor kleinere, niet subsidiabele aanvullingen op de erfbeplanting bepleit de pachterscommissie dat Twickel het plantenmateriaal verstrekt. Het lijkt mij een goede zaak toe lang deze wegen de aandacht voor de erfbeplanting te stimuleren.

Ir. C. Brunt.

Hoe staat het er met Twickel voor?

Deze vraag probeert O. de Bruijn, bioloog in dienst van het Natuurmuseum in Enschede en gedetacheerd op Twickel te beantwoorden. Daartoe heeft hij een rapport opgesteld onder de naam "Natuurwetenschappelijke Inventarisatie van het landgoed Twickel". Een interim-rapport, dus er komt nog een vervolg. De bedoeling is, dat in het vervolgrapport aanbevelingen zullen komen om het beheer van het landgoed te optimaliseren. Om dat te kunnen moet men eerst de stand van zaken weten.

Het interim-rapport geeft een overzicht van de nog op Twickel aanwezige natuurwaarden. Niet alleen in een opsomming van aparte diersoorten en planten, maar ook in hun samenhang met elkaar.

Duidelijk wordt, spijtig genoeg, dat de grote rijkdom in de natuur van Twickel, die er nu nog is, vroeger toch nog groter was. Allerlei planten hebben de tol moeten betalen aan het oprukken van de ontwatering en het toenemende gebruik van meststoffen. Ook het gebruik van gifstoffen heeft verwoestend gewerkt op een aantal planten en paddestoelen.

Ook over de vogels en de landdieren is hetzelfde te melden. Wie kijkt met de ogen van vandaag, zal misschien verheugd zijn over het grote aantal dat genoemd wordt. Wie kennis neemt van ook in het rapport genoemde cijfers, weet, dat het terugloopt.

Heel duidelijk wordt wel, dat het hoe dan ook steeds weer de invloed van de mens is, die verantwoordelijk is voor de teruggang. Ontwatering, vergif, monocultuur(mais), kaalslag, jacht, recreatiedruk, wegeaanleg, verkeer, verbossing van heidevelden, stroperij, ga maar door, overal is de hand van de mens.

Ook in dit rapport doemt het mechanisme op, dat onze maatschappij lijkt te stuwen in een richting, die eigenlijk haast niemand op wil en waarin we onafwendbaar worden geduwd: de steeds verdergaande verarming van de natuur.

Het rapport bestaat uit acht hoofdstukken. Een negende is in voorbereiding. Dat zal ingaan op de raakvlakken van het landgoedbeheer met bosbouw, landbouw, recreatie en jacht.

Met de samenstelling van dit rapport en het nog volgende, is er een goed stuk werk gedaan. Twickel zal er stellig zijn voordeel mee doen.

C. v. d. Struik

Er komt weer vaart in de Twickelervaart

Zoals u in verschillende kranten hebt kunnen lezen wordt in het Twickelsebos de beek uitgebaggerd:

De nog volle Twickelervaart

De Heer van Twickel, Graaf Carel George van Wassenaer-Obdam wilde Twente verbinden met de Zuiderzee. Hij liet op eigen kosten een kanaal graven van Delden naar Enter en verbond het met de Regge, waardoor Twente aansluiting kreeg met de Zuiderzee.

Nu kon hij textiel en hout sneller, goedkoper en betrouwbaarder vervoeren.

Het graven van de vaart werd door 400 mensen (met de schop) gedaan en het duurde van 1771 tot 1774.

De Twickelervaart is elf kilometer lang.

Terwijl men aan het graven was, werden er ook twee schutsluizen en twintig grote bruggen gebouwd.

Er werd ook een haven gebouwd, die de naam Carelshaven kreeg, en in 1775 kwam het eerste schip binnenvaren. Bij de haven werd een herberg neer gezet (Carelshaven). De eerste herbergier was Nicolaas Böhmer, toen kwam Frans Colette, daarna Schoenmaker en in 1837 kwam Carelshaven in het bezit van de familie Kluyvers.

"Carelshaven" bleef bestaan, maar de haven werd dichtgegooid nadat in 1872 de laatste zomp van Gerrit ten Berge de haven verliet. De vaart was dichtgeslibd zodat de schippers hun boten niet meer konden voortduwen.

Er is al eens eerder een stukje van de vaart uitgebaggerd en in het zelfde basin gestort. Later is hier weiland van gemaakt en tien jaar lang heeft er zelfs geen onkruid willen groeien, omdat de Enschedesetextiel-fabrieken hun giftige afvalstoffen in de sloten rondom Enschede loosden. Dit kwam via de Oelerbeek in de Twickelervaart terecht. Toen mijn vader nog klein was, kon je aan de beek zien wat de nieuwe modekleur werd. Soms was de vaart zelfs helemaal paars.

De bagger uit de vaart

Nu is de heer Stout in opdracht van het "Waterschap Regge en Dinkel" de Twickelervaart op een milieu-vriendelijke wijze aan het baggeren. Met een zuiger wordt de grond losgewoeld (takjes, enz. worden eerst vermaald) en in het basin gespoten.

Omdat er veel plasticmateriaal in de vaart is gegooid, is het buizenet vaak verstopt en dit zorgt voor de nodige vertraging.

Losdrijvend hout wordt met de hand verwijders, terwijl de zwaardere takken en soms boomstammen met een trekker van het Waterschap worden weggesleept.

Er zit één meter bagger in de beek, dus zal het water ongeveer een meter zakken. De boeren zijn hier erg blij mee, omdat de grondwaterstand dan ook omlaag gaat.

De Vrienden van Twickel willen dat er een dam in de beek wordt gebouwd, zodat bijzondere planten en dieren niet zullen verdwijnen.

De boeren zijn het hier dus niet mee eens.

Er was al een dam van modder die de afwatering heel moeilijk maakte. Daarom heeft het Waterschap besloten om de beek schoon te maken. Er zal een onderzoek worden ingesteld naar de gevolgen van de nieuwe waterstand in het Twickelsebos. En misschien wordt er door het Waterschap besloten dat in de zomer het water plaatselijk opgestuwd wordt.

met dank aan: Meneer Haverkate en Meneer Brunt

Hetty Hermelder

(foto's: André Davids)

In memoriam

Herman Ferdinand Anton Schweigman (1895-1983)

Op 15 april 1983 is, op 87-jarige leeftijd, mijn vriend en leermeester H.F.A. Schweigman overleden.

De heer Schweigman werd op 3 september 1895 te Delden geboren.

Zijn middelbare schoolopleiding genoot hij te Nijmegen, waarna een studie aan de hogere textielschool te Mönchen-Gladbach volgde. Na het afronden van deze studie volgde hij z'n vader op die een textiel-groothandel in Delden bezat.

Tot ongeveer 1965 woonde hij op kamers bij de familie Timmerman aan de Spoorstraat de Delden.

Als prominent was hij zeer gezien en stond bekend als humoristisch en zeer oprecht. Vele verenigingen en partikulieren hebben in de loop der jaren een beroep om hem gedaan, en meestal wist hij hen uit de problemen te helpen.

Hij heeft bestuursfuncties gehad bij diverse verenigingen zoals het Rode Kruis, het muziekkorps "Amicitia" en bij de Natuurwacht. Ook schijnt hij korte tijd als gemeenteraadslid en loco-burgemeester te hebben gefungeerd.

Met z'n veelzijdige belangstelling was hij onder andere geïnteresseerd in kunst, astronomie, literatuur en theologie. Zijn grootste belangstelling ging echter uit naar de ornithologie.

Van jongs af liep hij, deels samen met z'n broer Anton, op Twickel om daar vogels te observeren. Hij was een van de weinige avifaunistische pioniers die Twente gekend heeft. Bijna alles wat we uit de eerste helft van deze eeuw over de vogels bij Delden weten hebben we aan hem te danken.

zo vertelde hij mij dat de kolonie Blauwe Reigers zich aan het begin van deze eeuw door het Twickelsebos verplaatste van het eilandje via het Bornse voetpad naar de Breeriet en het Reef. Ook maakte hij de komst en de uitbreiding mee van soorten als Zwarte Specht, Bonte Vliegenvanger, Scholekster en Turkse Tortel.

Deze soorten kwamen de vorige eeuw niet of nauwelijks in Twente voor. Tevens kwam ik echter van hem te weten hoeveel soorten als broedvogel bij Delden zijn verdwenen.

Zo schijnt de Ooievaar nog tot rond de eeuwwisseling tegenover het kasteel te hebben gebroed. Ook het Korhoen werd door hem nog tot ca. 1947 in de Plaai bij Beckum waargenomen. In de eerste decennia van deze eeuw heeft de soort daar volgens hem nog gebroed.

Zelfs de Velduil heeft hij vóór 1935 nog broedend op de Deldeneres aangetroffen. Soorten als Grauwe Klauwier, Blauwborst, Tapuit, Roodborsttapuit, Paapje, Rietzanger, Tureluur en Nachtzwaluw heeft hij nog volop broedend bij Delden meegemaakt. Veel van deze soorten broeden al lang niet meer bij Delden.

Dikwijls vertelde hij me dat Delden niet meer was als vroeger. Verharding van zandwegen, intensivering van de landbouw, het gebruik van bestrijdingsmiddelen en kunstmest, het kappen van houtwallen enz. hebben er toe bijgedragen dat er veel geschikte biotopen verloren zijn gegaan.

Het voert te ver hier een volledige opsomming van zijn vogelkundige waarnemingen te geven. Als grote bijzonderheid zijn echter de waarnemingen van Kleine Klapekster, Grote Trap en Kleine Vliegenvanger vermeldenswaard. Deze soorten werden nadien nog slechts een enkele keer in Twente waargenomen.

Op het natuurbeheer van het landgoed Twickel heeft de heer Schweigman direkt of indirekt een gunstige invloed gehad. Als voorzitter van de Natuurwacht was hij in beperkte mate in staat wat goodwill te kweken bij het jachttoezicht voor wat betreft het tolereren van roofvogels. Door overleg en taktisch optreden heeft hij bereikt wat in die tijd praktisch mogelijk was. In 1945 heeft hij de reigerkolonie van de ondergang gered toen hij door een gesprek met de kommandant wist te voorkomen de Canadese militairen de kolonie uitroelden.

Omstreeks 1940 werd de heer Schweigman lid van de Nederlandse Ornithologische Vereniging. Sinds die tijd publiceerde hij z'n belangrijkste waarnemingen in de tijdschriften Ardeo of Limosa. Van zijn vogelkundige activiteiten vòòr die tijd is helaas slechts bewaard gebleven het geen hij me vertelde en waarvan ik aantekening heb gehouden. Achteraf bleek dat ik me toen vaak niet bewust was van de belangrijkeid van hetgeen hij me vertelde.

Mijn eerste kontakten met de heer Schweigman dateren van ongeveer 1948. Om streeks die tijd begon ik als 10-jarig knaapje met vogels. Aanvankelijk bedreef ik slechts "kamerornithologie" dat wil zeggen dat ik de plaatjes natekende uit "Zien is kennen", het enige toen verkrijgbare vogelboekje met redelijk goede afbeeldingen.

Via m'n ouders, die bevriend waren met de familie Timmerman, kwam ik in kontakt met de heer Schweigman.

Vol trots toonde ik hem mijn tekeningen die gelukkig z'n goedkeuring konden wegdragen. Alle soorten waren goed herkenbaar met uitzondering van de Merel die meer weg had van een Koekoek en de Zeearend die zijn inziens te veel op een straaljager geleek. Daar hij zelf geen onverdienstelijk tekenaar was kreeg ik heel wat leerzame aanwijzingen.

Daar ik er toen geen flauw idee van had waar ik welke soorten bij Delden kon aantreffen was ik verheugd toen hij me vertelde dat het hoog tijd werd eens samen het veld in te gaan. Ik herinner me nog goed de eerste uitstapjes. Zo liet hij me voor het eerst de Zwarte Roodstaart en de Goudvink zien, soorten die in werkelijkheid veel mooier zijn dan in een boekje. Ook leerde hij me het verschil tussen Tijftjaf, Fitis en Fluitertussen Grasmus en Braamsluiper en tusen Buizerd en Wespendif. Hij liet me de nesten zien van Havik, Sperwer, Appelvink, IJsvogel en Grote Gele Kwikstaart, soorten die ik nooit te voren in levende lijve had gezien.

In die tijd leerde ik ook Huybert van Eck kennen, eveneens "vogelgek" en tevens leerling van de heer Schweigman.

Daar de heer Schweigman door z'n doofheid zeer gehandicapt was bij het waarnemen van vogels, beschouwde hij ons als "z'n gehoor". Jaren achtereen hebben we met z'n drieën de omgeving van Delden verkend. Baronesse Van Heeckeren en rentmeester Bitter steunden onze vogelstudie en gaven ons toestemming daarvoor ieder plekje van Twickel te betreden.

De uitstapjes beperkten zich echter niet alleen tot de omgeving van Delden. Ook gebieden als het Wierdense veld, de Bergvennen, Voltheren Agelerbroek heb ik samen met de heer Schweigman bezocht. Verder gingen we elk jaar naar Texel of naar een van de andere waddeneilanden. Na de drooglegging van Oostelijk Flevoland was de Knardijk erg in trek voor het bestuderen van steltlopers en andere watervogels. In de twintig jaren dat ik de heer Schweigman in Delden heb meegeemaakt heeft hij me de meeste in Nederland voorkomende vogelsoorten leren kennen. Tijdens onze vogelexcursies kwamen echter ook botanisch interessante zaken ter sprake.

Daar we beiden in sterrenkunde geïnteresseerd waren hebben we vele nachten op de watertoren doorgebracht om er planeten, kometen, het zodiakale licht of de eerste Russische kunstmaan waar te nemen. Wanneer midden in de nacht voor ons huis de roep van de Wielewaal klonk, wist ik dat de heer Schweigman was gearriveerd om me af te halen voor het beklimmen van de watertoren.

Vele avonden heb ik bij hem thuis door gebracht, samen debatterend over vogelkunde, sterrenkunde of theologie.

Dikwijls vertelde hij over z'n buitenlandse vogelexcursies. Favoriete plaatsen voor hem waren de eilanden Borkum en Helgoland terwijl hij niet uitgepraat raakte over Rossitten aan het Kurisches Haff met het toenmalige vogeltrekstation.

Toen hij zich omstreeks 1965 uit de zaak terug trok werd hij belaagd door velen die van z'n diensten gebruik wensten te maken. Daar hij terecht vond eens wat rust te hebben verdiend, was dat voor hem de aanleiding Delden te verlaten. Hij vestigde zich te Arnhem, centraal in het land gelegen en dicht bij z'n familie, waarvan inmiddels niemand meer in Delden woonde.

Mijn kontakten met hem gingen daardoor echter niet verloren. Tot omstreeks 1970 korrespondeerden we regelmatig. Ik ontving in die jaren meer dan honderd brieven van hem. Meestal ging het over vogels, maar vooral de laatste jaren ook over theologische problemen, het ontstaan van de aarde en het ontstaan van de mens.

Als vanouds gingen we elk jaar naar Texel voor het waarnemen van de vogeltrek.

Na 1970 liep zijn gezondheidstoestand snel terug.

Hij was inmiddels verhuisd van Arnhem naar Nijmegen en korte tijd later naar Hatterm. Toen ik hem omstreeks 1973 eens opzocht in Hatterm

praatte hij nog over Delden, doch de meest recente gebeurtenissen waren uit z'n geheugen verdwenen. De laatste levensjaren sloet hij in een tehuis te Zwolle, helaas geheel door z'n geheugen in de steek gelaten.

Op 21 april 1983 tijdens de ter aarde bestelling, zong op de R.K. kerk een Zwarte Roodstaart en op de begraafplaats een Goudvink. Het waren de eerste soorten die hij me, meer dan dertig jaar geleden, leerde kennen. Met hem is een van de laatste Twentse vogelpioniers heengegaan. Het is een voorrecht hem goed gekend te mogen hebben. Ik zal altijd de meest fijne herinnering aan hem bewaren.

Jan Meijerink

Zijn we echt redelijke wezens?

De mens onderwierp de wereld door zijn vermogen tot nadenken. Zo mogen we het wel zeggen.

Niet door kracht heeft de mens de medeschepselen aan zijn wil onderworpen maar door overleg, slimheid en vooral geduld.

Begaafd met het vermogen tot afstand nemen van de eigen situatie om die als het ware uit de verte te bekijken, heeft de mens bereikt wat hij nu heeft.

Hoe anders dan de dieren, die nu nog zo leven als in de voorbije eeuwen. Ik gebruik wel eens het voorbeeld van de lijster, die vroeger zijn nest bouwde naast het los hoes en nu nog precies zo naast de villa met alle gemakken. Het dier heeft zelfs nog nooit een poging gedaan zijn nest van een dakje te voorzien.

Dat is dus het verschil tussen instinct en rede. Misschien, dat instincten ook veranderen in de loop der tijden. Dieren in streken waar geen of zeer weinig mensen woonden, waren niet zo bang voor de tweevoters. Dat veranderde toen de mens zich uitbreidde en jacht ging maken op die dieren.

Een goed voorbeeld lijkt mij het ree. Toch zeker geen nachtdier. Toch trekt het zich overdag terug in zijn schuilplaatsen. Het heeft de mens leren kennen. Tegen het donker waagt het zich op zijn voedselgebied. De rede, het verstand bracht de mens vooruitgang. Wetenschap, studie en ondernemingslust deden samen in welhaast eer, wedstrijd wie het eerst de wereld zou ontdekken.

We weten hoe het ging. Er is geen plekje op deze aarde, dat nog niet doorvorst is. De ontdekkingsreizen maakten de aarde kleiner. Eigenlijk een vreemd begrip: ontdekkingsreizen. De landen, die werden ontdekt door de mens uit het westen, waren toch allang ontdekt door hun bewoners?

Toch eisten de ontdekkers de landen op voor hun vorsten en koningen. De vlag werd geplant en het land in bezit genomen. In bezit als beloning voor hun moed en denkwerk. Voor de "ontdekte" bewoners was het allemaal niet zo leuk.

Niet alleen de wijde wereld was het doelwit van het denken van de mens. Hij begon ook zichzelf te ontdekken. Het lichaam werd doel van de geneeskunde, zijn ziel van de psychologie. Onvrede met bestaande situaties voerde tot ontdekkingen op natuurkundig gebied. Machines, apparaten, gereedschappen, zij maakten de mens onafhankelijk van eigen lichaamskracht en die van het dier.

Bodemschatten werden ontgonnen en tot nut van de mens gebruikt. Nou, ja, niet altijd dan. Het reddende mes van de chirurg is van hoogwaardig staal, maar de bajonet van de soldaat ook.

Door het denken over zichzelf werd men zich bewust van tegenstellingen en misstanden in de maatschappij. Arm en rijk, machtig en onmachtig, heer en slaaf, al deze begrippen werden onderwerp van onderzoek. Menswetenschappen, politieke denkbeelden kwamen op.

En, misschien wel de meest fatale ontwikkeling, de geschillen om "het ware geloof". In deze strijd zijn welhaast meer slachtoffers gevallen dan in menige oorlog. De aanvoerders, de voorgangers waren toch meestal gestudeerde lieden. Redelijke mensen zouden we ze kunnen noemen. Maar hoe dieper de mens doordrong in zijn eigen wezen en wereld, hoe groter de denkverschillen werden. Economie, politiek, godsdienst, ze verscheurden de wereld en de mens daarop.

Dit blad is geen geschiedenisboek (en ik geen historicus) en we moeten er dus niet al te lang bij stil staan.

Kijken we liever eens om ons heen in de wereld van vandaag. Wat zien we dan? Wat heeft de mens met al zijn redelijke verstand er van gemaakt?

Vervuiling, honger, gebrek, aantasting van het milieu, overbevolking op vele plaatsen, een enorme dreiging met totale vernietiging door atoomgeweld.

Nog meer opwekkends? Het opmaken van grondstoffen in een enorm tempo, het praktisch uitroeien van de dierenwereld. Het laatste nieuwtje op milieu-gebied, de zure regen.

Wie er goed over nadenkt, doet geen oog meer dicht. Het is maar goed, dat de natuur ons een soort eelt op onze ziel laat groeien.

Onvrede alom. Rellen, demonstraties, acties, burgerlijke ongehoorzaamheid, de kranten en het journaal overspoelen ons er mee.

Velen hebben het gevoel, dat de wereld op een tweesprong staat. Erop of eronder. Anderen geloven, dat we aan de rand van een afgrond staan. Eén druk op een rode knop en het is voorbij.

En dat alles doet de mens met zijn redelijke verstand, dat al zoveel tot een oplossing heeft gebracht. Dat ziekten heeft bedwongen, de zware arbeid heeft uitgebannen, dat zoveel schoons heeft voortgebracht.

Wij mensen moeten wel gespleten wezens zijn. Zouden we het willen erkennen, we waren al een stuk op de goede weg. Immers, zelfkennis is de beste wetenschap ter verbetering van de situatie.

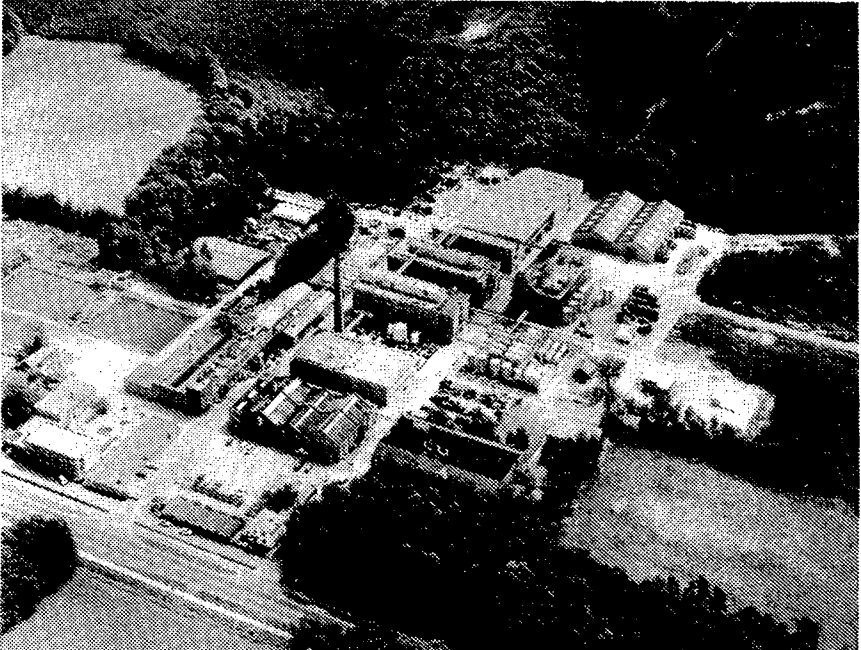
Maar, we kunnen of willen niet erkennen, dat we ons eigen ongeluk bewerken. Kijken we eens naar de dierenwereld, of wat er nog van over is. Een kudde, een groep bedreigd door een groot gevaar zal niet eerst gaan vergaderen over de vraag wie er de leiding moet hebben, wie de richting aangeeft. Nee, instinctmatig doet de groep, dat wat voor het geheel het beste is. Dat kan een vlucht zijn of een verdediging maar elk individu heeft zijn taak in de groep en past zich er bij aan.

Welk dier zal zijn eigen leefomgeving onleefbaar maken? Vervuilen, vernietigen?

Welk prooidier is volledig uitgeroeid door zijn belager? Eeuwenlang hebben kudden planteneters met hun vlees de "rover" gevoed. Beiden zijn ze er wél bij gevaren. Ze hielden elkaar gezond. En hun aantal bleef constant.

Het zelfde verhaal over de planteneters en zijn voedselbron. Geen dier heeft ooit een oerbos stukgemaakt of een grasvlakte.

In het begin schreef ik, dat we in staat zijn tot het nemen van afstand om onze situatie te onderzoeken.

Natuur en industrie eisen elkaar op

We zien dus haarscherp de gevaren, die ons nu bedreigen. We weten heel precies hoe we er aan toe zijn als mensheid.

Maar al ons kennen en kunnen, al onze wetenschap, ons geloof en onze overtuiging, kunnen niet maken, dat we ons uit het moeras kunnen trekken. We kennen de risico's die we lopen heel nauwkeurig, kunnen ze wetenschappelijk omschrijven. Maar daar blijft het bij.

Een reden? Ja, we zijn het niet eens. We leggen andere prioriteiten. De economie gaat voor, zegt de een. Het milieu, zegt de ander. Veiligheid, want de tegenstander loert op een kans ons te vernietigen.

En zo gaan we door met het bewerken van onze eigen ondergang. Ja, we vechten haast om het voorrecht wapens te mogen maken, waarmee we ons zelf kunnen ombrengen.

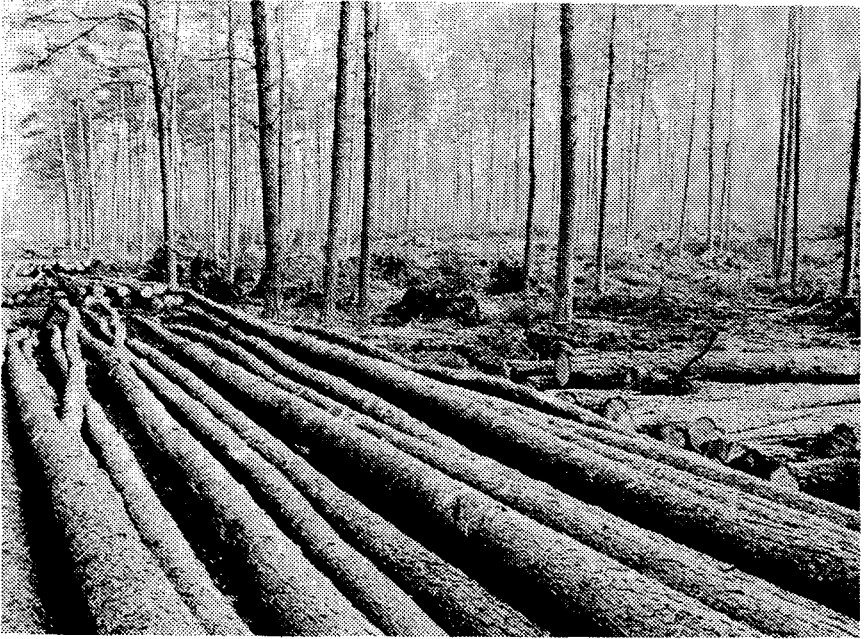
We gaan door ons milieu te vergiftigen, want de mens moet toch werk hebben en de bedrijven mogen niet al te zeer gehinderd worden in hun ontwikkeling. Dus wordt er aan de nog onvoldoende wetten getornd. Deregulering met een mooi, maar vooral onbegrijpelijk woord.

We accepteren het omslaan van de eeuwenoude regenwouden en hun vervanging door woestijnen. Alles om tijdelijk gewin. Wie na ons komt, krijgt de zondvloed over zich heen.

En boven alles staat dan de dreiging van de twee blokken op onze aarde. Een macht van sinistere wapens bedreigt ons en beschermt ons. Veel mensen zijn geneigd het laatste begrip met een grote korrel zout te nemen. Ze zien de wapens slechts als een allesvernietigend verschijnsel.

Zo is de wereld vol met groepen, die elk voor zich menen het grote gelijk aan hun zijde te hebben. En daarom geneigd zijn "de ander" als de grote booswicht te beschouwen. Die ander, als die maar goed wou, als die maar wat toe wou geven. Dan zou de wereld wel veranderen.

Geleerden zeggen dan, dat de wereld wel vaker een crisis heeft beleefd en dat de mens steeds dank zij de rede een uitweg heeft gevonden. Ik ben geen geleerde. Ik benader veel dingen met mijn gevoelens en mijn intuïtie. En ik denk wel eens, zou het niet zo kunnen zijn, dat juist het bezit van de rede, het vermogen tot denken, de ondergang van de mens zou kunnen zijn. Dieren denken niet, maar doen op elk moment, wat het beste is voor de groep. Instinctief. Daarom hebben dieren het ook steeds nog gered. Mensen vergaderen, overleggen, denken, twisten, vechten, oorlogen om maar gelijk te krijgen. Want "wij" hebben toch gelijk? Die ánder wil toch niet? Mensen willen steeds meer groei, bezit, werk, gemak en comfort. Desnoods ten koste van de natuur, die ons al de eeuwen door heeft gevoed en beschermt. We willen niet erkennen, dat we er één deel van zijn, want dat past niet in onze kraam. Dus gaan we door met ons verwoestend optreden op onze (let vooral op het woord "onze") aarde.

Een pessimistische blik

Zou het kunnen, dat juist het bezit van de rede de ondergang van de mens zal bewerken? Is de mens niet het meest schadelijke wezen op aarde? Laat de natuur ons niet in de val lopen, door ons onze eigen wegen te laten kiezen? Wegen, die uitlopen op chaos, ellende, verwoesting en verwording?

Het komt mijzelf wel wat pessimistisch over, maar toch... Ik schrijf het maar eens op, om het mijzelf duidelijk voor ogen te stellen. En ik hoop in naam van allen die na ons komen, dat ik ongelijk heb.

Wie van de lezers van Twickel-bulletin laat mij dat ook zien?

C. van der Struik
Hengelo (O)